

Κώδικας περγαμηνής, τετράδιο α'

*Έτος 6652¹ από κτίσεως κόσμου – Σταυράκιος νοτάριος έγραψα
βασιλεύοντος εν Χριστώ κυρ Μανουήλ Κομνηνού*

ΚΥΡΙΕ, βοήθει τον αθλοφόρο της μνήμης.
Ας έρθει ο άγγελός σου να σπρώξει το κουβάρι της, κι
ας κυλήσει. Είμαι μόνος πια εδώ στην ακτή μου, πλάι
στα κύματα της Προποντίδας, που τα ξέρω και με ξέρουν. Το
πέραςμα του χρόνου είναι ένα μονοπάτι που ανηφορίζει, στην
κορυφή του βρίσκονται τα γηρατειά, εκεί είμαι τώρα και πε-
ριμένω. Κρατώ στο χέρι μου τη γραφίδα κι αναμένω το κατρα-
κύλισμα της μνημοσύνης. Κάνει ψύχρα στα υψώματα, εδώ, στο
τέλος του χρόνου. Καθώς ο άνεμος μου ανακατεύει μαλλιά και
γένια, με θερίζει μια άγνωστη πείνα και μοιάζω του προφήτη
Ηλία των Γραφών. Περιμένω ένα κοράκι να μου φέρνει φωμί
για το πρωί και κρέας για το βράδυ, γραφή με το φως της μέ-
ρας και μνήμη στο κατώφλι του ύπνου.

Κύριε, βοήθει, αφού τον δικό σου γερο-κόρακα περιμένω.

1. Οι Βυζαντινοί μετρούσαν τον χρόνο κυρίως από τη γένεση του κόσμου, για την οποία πίστευαν πως έλαβε χώρα το έτος 5508 π.Χ. Στους τελευταίους μόνο αιώνες εμφανίζονται από δυτικές επιρροές ημερομηνίες με άξονα τη γέννηση του Χριστού. Στην περίπτωση της γραφής του Σταυράκιου Κλαδά βρισκόμαστε στο 1144 μ.Χ.

Γεννήθηκα στη σκιά εκείνης της καστροπολιτείας που ήταν για αιώνες θαυμασία και καύχημα. Το όνομά της υπάρχει σε χειρόγραφα, λόγους, ιστορίες, χρονογραφίες, μόνο το όνομά της πια.

Θυμάμαι, όπως έγερνε ο ήλιος τα απογεύματα, τους πύργους της, τους τρούλους, τα ψηλά τείχη, όλα να χαράζουν με τις σκιές τους είδωλα στο οργωμένο χώμα των χωραφιών. Αυτός ο κάμπος με το τεντωμένο δέρμα, που έμοιαζε με περγαμνή, τότε ήταν γόνιμος απ' τα νερά και τις αξίνες των χωρικών.

Ο κάμπος βρίσκεται ακόμη εκεί, όμως μου λένε πως τώρα όλα γύρω είναι χέρσα, έγιναν βοσκοτόπια, γιατί κανένα χέρι δε σκαλίζει πια τη γη. Κανένα αμπέλι ή σταροχώραφο, κανένας μεταξοσκώληκας στη θαλπωρή της μουριάς, κανένας αργαλειός. Η πολιτεία είναι ξεθεμελιωμένη και τα ερείπιά της φιλοξενούν μόνο σκηνές νομάδων. Οι θερμές πηγές και τα λουτρά με τα μωσαϊκά δάπεδα είναι πια χαλάσματα. Σε όλο τον κάμπο ακούγονται μόνο βελάσματα προβάτων και τα βράδια σκύλων υλακές, που διώχνουν μακριά τα πνεύματα των πεθαμένων, όπως είναι η μάνα μου, ο πατέρας μου...

Γεννήθηκα από νοικοκυραίους του εύφορου κάμπου, όμως δεν άργησαν να καταφτάσουν τα χρόνια του χάους ή, για να το πω καλύτερα, η μεθόριος χάους και αβύσσου. Ήρθαν τέτοιες εποχές που τη ζωή σου πια δεν την όριζες. Σπίτια, σιτοβολώνες, κοπάδια, όλα ήταν κοινό κτήμα της τύχης ή μάλλον της μαύρης μοίρας. Ανομία και φόβος. Άλλοτε ορμούσαν συμμορίες από φυγόστρατους μισθοφόρους κι άλλοτε Τουρκομάνοι νομάδες από μακρινές ερημιές, αλιβάνιστοι οι πάντες. Οι επιδρομείς έρχονταν από την ίδια άκρη του ορίζοντα, απ' την ανατολή, από τη μεριά της γαστέρας του ήλιου, από κει που η κάθε μέρα κοιλοπονούσε το φως.

Γεννήθηκα στο Δορύλαιο 1064 έτη κατόπιν της του Χριστού ενσαρκώσεως. Είδα για πρώτη φορά το φως σ' ένα κτήμα πέριξ της πόλεως, λίγα χρόνια πριν σπάσει η κυφέλη της Ιστορίας και ξεχυθούν σμάρια οι μέλισσες και κεντρίσουν το άρρωστο κορμί της βασιλείας των Ρωμαίων. Φύγαμε τότε κυνη-

γημένοι, μ' ένα στρωσίδι στο χέρι. Είχαν στο μεταξύ περάσει δεκατέσσερις μήνες, αφότου ταπεινώθηκε ο βασιλιάς Ρωμανός στο Ματζικέρτ, στην αφιλόξενη γη της Αρμενίας.

Όλα ξεκίνησαν στην αρχή της ινδικτιώνος ι', 1072 έτη από τη γέννηση του Σωτήρα Χριστού. Όταν παραμερίζω το βήλο² του χρόνου, μπορώ και θυμάμαι το προηγούμενο βράδυ της φυγής σαν να 'ταν χθες. Από την κάμαρη των γονιών μας άκουγα για πολλή ώρα τα λόγια τους, λέξεις ψιθυριστές και διστακτικές, έρπουσες σαύρες που γύρευαν να κρυφτούν. Οι λίγοι υπηρέτες του σπιτιού μας είχαν από ώρα αποσυρθεί για να ησυχάσουν. Ο κύρης μας και η μητέρα είχαν μια διαφωνία, κάτι γινόταν για ώρα εκεί στο φως που περνούσε τη χαραμάδα της πόρτας. Η φωτεινή λωρίδα τρεμόφεγγε, καθώς ο πατέρας κάθε τόσο ξεφυσούσε απ' τις έγνοιες, ενώ η μάνα πηγαινοερχόταν νευρικά κρύβοντας το αχνόφεγγο απ' το φιτίλι του λυχναριού, μια τόση δα φλογίτσα που αγωνιούσε να κρατήσει το σκοτάδι μακριά.

Πρέπει να ήταν το πέρας του θέρους ή μάλλον φθινοπώρου αρχές, έτσι θυμάμαι, γιατί τα φρούτα μας ήταν στοίβες στο κατώι εδώ και μέρες και είχαν αρχίσει να βγάζουν μια υπόξινη μυρωδιά. Το παράθυρο στην κάμαρά μας έμενε ανοιχτό, ένας γρύλος ακουγόταν, και η ανάσα της νύχτας έφερνε μυρωδιά από τους στάβλους.

Εκείνο το βράδυ, σε αντίθεση με τα αδέρφια μου, ο ύπνος δε με συντρόφευε. Ο Θεοφύλακτος, με το χνουδι πάνω απ' το χείλος και τα μακριά κανιά του απλωμένα, κοιμόταν βαθιά, καθώς μια σπαθιά φεγγαρόφωτου έμπαινε απ' το παράθυρο και χάραζε τον γυμνό του μηρό και το λινό σκέπασμα, που είχε το χρώμα της χαίτης του λιονταριού· όλα τα θυμάμαι.

Από τότε που είχα νιώσει τον κόσμο ξάπλωνα στο ίδιο κρεβάτι με τον Ιωάννη, τον αδελφό μου, το μεσαίο αγόρι του Αλέξανδρου Κλαδά, που ήταν πέντε χρόνια μεγαλύτερος. Αυτός

2. Βήλον: παραπέτασμα, κουρτίνα.

εκείνη τη νύχτα είχε κοιμηθεί νωρίτερα απ' τον Θεοφύλακτο. Ξάπλωνε ακουμπώντας στον τοίχο, πέρα απ' το φως του φεγγαριού, αθέατος. Η μόνη υπόμνηση της παρουσίας του στην κάμαρα ήταν η μυρωδιά του δέρματός του, σώμα άνηβου αγοριού, καμένο απ' τον ήλιο και γδαρμένο απ' τα χαμηλά κλαδιά του ελαιώνα. Εκείνες τις μέρες ο κύρης μας τον είχε πάψει προσκαιρα απ' τον γραμματιστή στην πόλη και τον έσερνε πίσω του στα κτήματα, όπως είχε κάνει πέρυσι και με τον μεγάλο του γιο. Τον πήρε μαζί του για να του δείξει, να τον συμβουλευσει και να του αποκαλύψει μυστικά από εκείνες τις ιδιότητες γραφίεσ μας, τα λιόδεντρα.

Από τότε που γεννηθήκαμε ξέραμε γι' αυτές πως ήταν κληρονομιά της φαμίλιας μας, η οποία τραβούσε πίσω χρόνια αμέτρητα, και πως είχαν ψυχή και ήταν φιλόξενες σε όλα τα πνεύματα του κάμπου. Τις κουφάλες και τις ζάρες στους κορμούς τους συχνά τις έβλεπα στον ύπνο μου. Φοβόμουν και στριφογύριζα στο κρεβάτι, έτρεμα στη σκέψη πως, άμα κι εγώ γεράσω και γίνω πνεύμα, τα μάγουλά μου θα μοιάζουν με κείνον τον σκληρό φλοιό που κυμάτιζε από δέντρο σε δέντρο, όμοιος με ξύλινη θάλασσα.

Όταν είσαι παιδί, ο ύπνος μοιάζει με απαγωγή. Έρχεται στα νύχια και σ' αιφνιδιάζει, σε αρπάζει και σου κλείνει τα μάτια χωρίς δεύτερη κουβέντα, για να σε οδηγήσει σ' έναν άλλον κόσμο. Εξαιτίας του παρατάς τις σκέψεις σου δίχως να τις αποχαιρετήσεις, όπως και την εικόνα απ' το ανοιχτό παράθυρο με το φεγγαρόφωτο. Χάνεις το τρίξιμο του κρεβατιού σου, τους φιθύρους των γονέων σου στο δώμα, τα μάτια της γάτας που περιπολούν στο σκοτάδι. Ο απαγωγέας ύπνος σε φιμώνει κι ύστερα σε παραδίνει, για να σε νανουρίσει το τίποτα· αυτός ο μικρός θάνατος.

Έπεσα σε βύθος ως το επόμενο πρωί. Με ξύπνησε η μυρωδιά απ' το γάλα που έβραζε στην κουζίνα και το φρούμασμα της καφετιάς φοράδας στο υπόστεγο, την ώρα που την έζευε ο Θωμάς με γλυκόλογα. Βγήκα στην κρήνη της αυλής και νί-

φτηκα. Πιο πέρα θυμάμαι κάποιους εργάτες να έχουν στα χέρια ακονόπετρες και να τρίβουν με λύσσα δρεπάνια και κόσες. Ο θόρυβος ήταν ενοχλητικός κι επιπλέον μου φάνηκε παράξενο που είχαν τέτοια μανία με τα σίδερα πρωινιάτικα, αφού ο θερισμός είχε τελειώσει εδώ και βδομάδες και τα σακιά μας, φουσκωμένα, είχαν πάρει τον δρόμο για τους μύλους. Έπαφα όμως να αναρωτιέμαι, γιατί είχα αρχίσει να παρατηρώ μια σειρά από μαυροκέφαλα μερμήγκια, που έσερναν ένα νεκρό σκαθάρι στη φωλιά τους.

Έτσι είχα ξυπνήσει εκείνο το πρωί, ξεμουαλισμένος. Ήμουν ο μικρότερος στο υποστατικό και ο πιο χαϊδεμένος. Είχα το προνόμιο να ξεχνιέμαι όποτε μου έκανε διάθεση και όποιο πρωί ήθελα να ονειρεύομαι με ραστώνη, την ώρα που ο Θεοφύλακτος ετοίμαζε τον σάκο με τα γραφικά του, για να κατέβει με τον Θωμά στο Δορύλαιο και να συναντήσει τον δάσκαλο για το μάθημα. Την ώρα αυτή του σχολείου, ο Θωμάς επισκεπτόταν τα θερμά λουτρά στο κέντρο της πόλης και φλυαρώντας με τους κουρείς και τον φίλο του τον μυρεφό³ μάθαινε τα τελευταία νέα που έφταναν απ' τη Βασιλεύουσα. Την ίδια ώρα, ο Ιωάννης άκουγε την ιστορία καθεμιάς από τις γριές ελιές μας από τον κυρ Αλέξανδρο Κλαδά, τον πατέρα μας, που συχνά η γλώσσα του δεν ήξερε τι πάει να πει σταματημός. Εκείνο το πρωί, όμως, κατά την προσταγή του, κανείς δε βγήκε απ' το υποστατικό. Κάποιος μάλιστα ξέζεψε την καφετιά φοράδα και την οδήγησε στον στάβλο.

Αυτές τις πρώτες ώρες εκείνης της μέρας ήμουν ιδιαίτερα χαμένος. Είχα τον νου μου στο ποτάμι, μιας και μέρες παρακαλούσα όποιον περνούσε από δίπλα μου να με πάει ως εκεί, εμένα και το καλάμι μου, που με περίμενε ανυπόμονο σαν ψυχή ζωντανή, για να το κρεμάσω πάνω απ' τα νερά και να αφήσω το αγκίστρι να βρει την τύχη του. Αφηρημένος όπως ήμουν, δεν πρόσεξα την ταραχή που επικρατούσε απ' το πρωί στο

3. Μυρεφός: έμπορος μπαχαρικών, αρωμάτων και φαρμάκων.

σπίτι, στο πατητήρι, στο μαγγιπέιο⁴ και στα περιβόλια. Δεν έδινε σημασία στις φήμες – αναρωτιέμαι αν τις άκουγα καν– ούτε πρόσεχα τα κακά μαντάτα στα χείλη από τις δούλες, που κολλούσαν η μια στο αυτί της άλλης και ψιθύριζαν. Άγνωστη για μένα έμενε η ανησυχία και απαρατήρητος ο φόβος, που έκαναν κύκλους σαν τα χελιδόνια, που πήγαιναν κι έρχονταν απ’ τον αέρα σαν τα πλυμένα σεντόνια μας, όταν τα απλώνουμε στο λιακωτό. Δεν είχα αντιληφθεί τίποτε από τον άνεμο του θανάτου, που έφερνε μαζί του σύννεφα από μαύρη γύρη επιμημόσυνη, την οποία και πέρασε πάνω απ’ την ψηλή μάντρα και τη σκόρπισε στο βουστάσιο, στους ορνιθώνες, στο κηπάμπελο και στο ίδιο το σπίτι.

Σήμερα, ύστερα από έτη πολλά, δυσμέτρητα, μου ‘ρχονται στον νου εκείνες οι κουβέντες του φόβου των γυναικών, οι σκόρπιες εδώ κι εκεί σαν τα αποφάγια και τα κόκαλα μετά απ’ το γλέντι. Θυμάμαι τις ορφανές τους λέξεις, τους στεναγμούς, τα σταυροκοπήματα. Στον δικό μου, όμως, νου εκείνες τις ώρες υπήρχαν μόνο οι ιχθύες του ποταμού, ασημένιες άτρακτοι πάνω από λείες πέτρες, οι οποίοι περίμεναν το μοιραίο αγκίστρι μες στο σκουλήκι, για να το καταπιούν κι ύστερα να σπαρταρήσουν έξω στον αέρα, κάτω απ’ το μεσημεριανό φως.

Κατά το μέσο της μέρας κι ενόσω εν αγνοία μας πλησίαζε η αποφράδα ώρα της φυγής, τον ρόλο του προστάτη μας ανέλαβε ο Θωμάς, ο πιο ηλικιωμένος υπηρέτης του υποστατικού. Ο Θωμάς, ο συνετός, που ήταν στη δούλεψη του κυρ Αλέξανδρου Κλαδά, του πατέρα μου, από τότε που ήταν παιδί και χάρη στην υπευθυνότητά του είχε αποκτήσει τόσες ελευθερίες όσες κανείς άλλος μέσα στη βάνουση φτωχολογιά απ’ την οποία καταγόταν.

Πρώτα ακούστηκε η τσιρίδα της μάνας απ’ το μεγάλο υπόστεγο. Κατόπιν η φωνή του αυθέντη κυρ Αλέξανδρου Κλαδά να κράζει τον Θωμά να τσακιστεί και να πάει αμέσως κοντά

4. Μαγγιπέιον: αρτοποιείο.

του. Αυτή ήταν η τελευταία εικόνα απ' τον πατέρα μου, να στέκεται στη μέση της αυλής και να κουνάει τα χέρια του με αγωνία προς την πλευρά του Θωμά. Απ' την πλατιά ζώνη στη μέση του ξεχώριζε το σφαιρίωμα της λαβής του σπαθιού του. Ήταν έτοιμος ο πατέρας να υπερασπιστεί το σπίτι του, τότε ακόμη πίστευα πως το μπορούσε.

«Τρεχάτε!» μας φώναξε ο Θωμάς με πρόσωπο χλωμό, άσπρο, σαν να γιορτάζαμε τα Σατουρνάλια και να ήταν αλευρωμένος, για να γελάσουμε, όπως παλαιότερα βράδια γύρω απ' τη φωτιά.

Κανείς μας δε φορούσε παπούτσια, το χώμα ζεστό –Αύγουστε, καλέ μου μήνα, να 'σουν δυο φορές τον χρόνο–, τα ρούχα μας ελαφριά λινά, όπως ο ιστός της αράχνης.

«Τρεχάτε κατά το ποτάμι!»

Πήγαινε μπροστά, πίσω του ο Θεοφύλακτος και παραπίσω ο Ιωάννης. Στο τέλος ακολουθούσα εγώ, που δεν ήξερα τι συνέβαινε, που περίμενα ότι τις επόμενες βδομάδες η μάνα θα έβραζε για μας μέσα σε μέλι τα πρώτα κυδώνια της χρονιάς, εγώ που πρόλαβα κι άρπαξα μόνο το καλάμι μου, ένας νάνος βασιλιάς που φεύγει για την εξορία και γυρεύει να πεθάνει με το σκήπτρο στο χέρι.

Τώρα, τόσα χρόνια μετά, χαμογελώ καταμεσής στην ερημιά αγναντεύοντας ένα άλλο νερό, αυτό της θάλασσας. Ποιος δεν ανοίγει τα χείλη του μειδιώντας σαν θυμηθεί τον εαυτό του παιδί;

Εγώ, ο Σταυράκιος Κλαδάς, γεννημένος στο Δορύλαιο, στο θέμα⁵ του Οφικίου, έχω μπροστά μου μια ξυσμένη περγαμηνή από δεύτερο χέρι, πολύ ακριβή, όταν ήταν αχάρακτη, δέρμα εμβρύου μοσχαριού. Τώρα είναι κάπως γυαλιστερή από την προηγούμενη χρήση και μοιάζει λίγο με καθρέφτη, σ' αυτήν επάνω κοιτάζω όλη τη ζωή που αξιώθηκα.

5. Θέμα: διοικητική περιφέρεια του βυζαντινού κράτους.

Γεννήθηκα στην κοιλάδα μεταξύ του ποταμού Τέμβρου κι ενός παραπόταμου. Βαθύς ήταν το όνομά του και ο ίδιος βαθύχρωμος όσο και η μνήμη μου. Βαθύ πηγάδι της ψυχής μου ήταν κι εκείνη η μέρα της εξορίας. Για μένα και μόνο, το όνομα αυτού του παραπόταμου είναι Φρεάτιος. Είναι μια συνήθεια που την έχω από παιδί, να δίνω δικά μου ονόματα στα πράγματα, για να ξαναστήνω τον κόσμο στο ταίριασμα της αλήθειας μου, να βάζω στη θέση τους όσα αντικείμενα πέφτουν, γιατί όπως λένε και κάποια φθαρμένα ειλητάρια των Ελλήνων, που τα έχω αντιγράψει, η Γη είναι σφαιρική και γυρίζει δίχως σταματημό. Εξαιτίας της περιστροφής της αξίωνα στις παλινδρομήσεις του βίου μου τη δική μου ακινησία.

Γεννήθηκα δέκα έτη μετά την εποχή που ένα εντυπωσιακό άστρο⁶ φώτισε για μέρες τον ουρανό. Αυτό μου το διηγιόταν η βάγια μου, όταν της τέλειωναν τα παραμύθια κι ο ύπνος αργούσε να ασπαστεί τα βλέφαρά μου. Το άστρο εκείνο, όπως λένε, φόβισε για πολλές νύχτες τον ουρανό, και οι έμποροι που έρχονταν απ' τα βάθη της Ανατολής λέγανε πως κι άλλοι λαοί, ως τα πέρατα του κόσμου, το είχαν καταγράψει.

Κάποιοι που γεννήθηκαν δέκα χρόνια πριν από μένα, τις μέρες του φωτεινού άστρου, ίσως να έγιναν σπουδαίοι άντρες, εξάλλου και η φωταύγεια του ουρανού κάπως το είχε προβλέψει. Εγώ δεν είμαι από αυτούς, το δικό μου άστρο όταν γεννήθηκα θα έμοιαζε μάλλον σε χωριάτικο λυχνάρι με ισχνό φιλί. Αυτό το άστρο μου, αν και καίει εδώ και ογδόντα χρόνια, δε φώτισε μεγάλους δρόμους, ούτε και ιερά μονοπάτια. Το άστρο μου είναι ένα πήλινο λυχνάρι, που άναβε ίσα για να φέξει ένα τραπέζι, ένα σκαμνί, ένα φιαλίδιο με μελάνι, μια γραφίδα από καλάμι...

Ο κάμπος μας ήταν πλατύς δίχως ορατό τέλος. Κρατάω απ'

6. Το 1054 είχε παρατηρηθεί έκρηξη υπερκαινοφανούς αστέρα, που ήταν ορατή για μήνες σε πολλές περιοχές της βυζαντινής επικράτειας και καταγράφηκε.

αυτόν αμυδρές εικόνες, τα βασιλικά ιπποφορβεία, τα στρατόπεδα με τη βαθιά τάφρο, τα φουσάτα που έπαιρναν διαταγές από την πόλη του Κωνσταντίνου. Ο τόπος μας ήταν πέρασμα για την Ανατολή, δρόμος προς τα βουνά της Κιλικίας, και φιλοδοξία του κάθε ταξιδευτή που έφτανε σ' αυτόν ήταν να συναντήσει τον ορίζοντα, εκεί όπου βγαίνει κάθε πρωί ο ήλιος.

Είχαμε πολλά ζώα και κτήματα που τα δούλευαν πάροικοι οι οποίοι έμεναν σε κοντινούς οικισμούς. Ο πατέρας μου, εκτός απ' τα χωράφια και τα κοπάδια, έκανε δουλειές και με τον στρατό. Ήταν ενδιάμεσος ανάμεσα στη συντεχνία των βυρσοδεψών και στους αξιωματικούς του εφοδιασμού. Ζώνες, χάμουρα, διάφορα είδη σαγής, σακίδια, σανδάλια, δέρματα κάθε είδους. Στα μέρη μας εδραζόταν πάντα ένα άπληκτον⁷ της αυτοκρατορίας, όπου συγκεντρώνονταν τα βασιλικά φουσάτα για εκστρατείες τότε στην Ανατολή και τότε στον Νότο. Όλα αυτά ξεχαρβαλώθηκαν και ρήμαξαν απ' τη στιγμή που ο εν Χριστώ βασιλιάς Ρωμανός ταπεινώθηκε στο Ματζικέρτ κι άρχισε η μεγάλη υποχώρηση. Σε κείνον τον πόλεμο, όπως κατάλαβα μετά, δε νίκησαν οι Σελτζούκοι παρά το χάος.

Το κράτος μας εξάπαντος νοσούσε, αυτό το έμαθα με τα χρόνια, όταν οι δρόμοι της ζωής μου πέρασαν από βιβλιογραφικά εργαστήρια, μοναστήρια, κάστρα, το ίδιο το Ιερόν Παλάτιον. Εκείνο πάντως το τελευταίο καλοκαίρι στον κάμπο μας, είχα τον νου μου μόνο στα ψάρια κι ήθελα τόσο πολύ να φτάσω στον Φρεάτιο, τον παραπόταμο. Ενώ η τρεχάλα της φυγής μας είχε ήδη ξεκινήσει, δεν κατάλαβα εξαρχής το δίχτυ που είχε πέσει επάνω μας κι όλο τυλιγόταν και μας έσφιγγε, για να μας κάνει μάζα από κρέατα και κόκαλα και να ταΐσει τον πεινασμένο θάνατο.

Ποιος ακριβώς ήταν ο πέρασθεν επιδρομέας; Ποιος χίμηξε στο σπίτι μας εκείνο το μεσημέρι; Δε θα μπορούσα γι' αυτό να ορκιστώ στο ευαγγέλιο. Αλλόθρησκοι ήταν, όπως μάθαμε κα-

7. Άπληκτον: οχυρωμένο στρατόπεδο.

τόπιν από τον Θωμά, άντρες ντυμένοι με δέρματα, οι οποίοι μάλλον πίστευαν στον κεραυνό, ορδές πεινασμένων, βάρβαροι επιδρομείς, τέχνα της αναρχίας που βασίλευε εδώ και μήνες σ' όλες τις ανατολικές επαρχίες. Το σπίτι μας το έπνιξαν τα απόνερα του Ματζικέρτ. Τα θηρία που κατασπάραξαν τους δικούς μου είχαν γεννηθεί στις λάσπες της αβύσσου κι ύστερα, μες στην ανομία των ημερών, γεννοβόλησαν σαν τα ποντίκια του αγρού κι έφτασαν να απειλήσουν ως και το γερασμένο σώμα της Κωνσταντινούπολης.

Φτάσαμε λαχανιασμένοι στις όχθες του Φρεάτιου, παραπόταμου του μεγάλου μας Τέμβρου, και χωθήκαμε στους καλαμιώνες. Ήταν αστείο, τώρα που το σκέφτομαι: μύριες καλαμιές ολόγυρα, κι εγώ να σφίγγω στη χούφτα το δικό μου καλάμι, που το 'χα φέρει απ' το σπίτι. Κάποια στιγμή ο Θεοφύλακτος το τράβηξε απ' τα χέρια μου κι απ' τα νεύρα του το πέταξε μακριά, να πάει να συναντήσει τους ομοίους του. Ήμουν έτοιμος να βάλω τα κλάματα. Κοίταξα μια τα αδέρφια μου και μια το νερό του ποταμού. Ήταν σαν μέσα στην απόγνωσή μου να γύρευα κατανόηση απ' τα ψάρια, που δε θα τα έπιανα ποτέ στις χούφτες μου, που ήταν τώρα άδειες και ιδρωμένες.

Θυμάμαι τις παλάμες του Θωμά να με πιάνουν απ' τους ώμους και να με τραβούν στην αγκαλιά του. Μύρισα τον ιδρώτα του. Ύστερα από χρόνια συνέδεσα εκείνη τη μυρωδιά του γέρικου σώματος με το γεγονός πως η σφαγή τον πρόλαβε και δεν είχε προφτάσει να πλυθεί στις θέρμες της πόλης. Με φίλησε στα μαλλιά και πίεσε απαλά το κεφάλι μου προς τα κάτω, στις ρίζες απ' τις καλαμιές. Τώρα ξέρω πως ήθελε να μου χαρίσει αγνωσία, να με απαλλάξει από τους μελλοντικούς μου επιφύλακτες. Αφέθηκα κι έκλεισα τα μάτια, ώσπου η φωνή του Ιωάννη με επανέφερε.

«Το σπίτι μας καίγεται!»

Σήκωσα απότομα το κεφάλι και ξεγλίστρησα μέσ' απ' τα χέρια του Θωμά. Μπροστά μας το ποτάμι με πράσινες κηλίδες στην όχθη και πίσω μας πυκνός καπνός, που ολοένα ψήλωνε

και λέρωνε τα γαλάζια φέματα του ουρανού. Άκουγες φωνές αγωνίας και ουρλιαχτά, η εικόνα τέλος του παλαιού κόσμου που αποχαιρετούσα ήταν κάρφος εις τον οφθαλμόν. Κοίταζα μια τη φωτιά στο υποστατικό και μια το πρόσωπο του Θωμά. Ήμουν οχτώ χρόνων, ο Ιωάννης δεκατριών και ο Θεοφύλακτος δεκαπέντε. Ήμασταν νινία,⁸ κούκλες σε μια παράσταση που διοργάνωσε το χάος σε κάποιον ιππόδρομο. Από εκείνη τη μέρα και μετά θα μελετούσα με κάθε ευκαιρία την τρεπτότητα του βίου. Ίσως εκείνοι οι Έλληνες να είχαν δίκιο για την περιστροφή της Γης, αφού η δική μου η ζωή έπεσε τόσες φορές κάτω από το ερμάριο, εκεί όπου με πολλή έγνοια την είχαν οι γονείς μου πρωτοτοποθετήσει.

Ας μου δώσει δύναμη να συνεχίσω η Παναγιά η Δέσποινα, η βρεφοκρατούσα. Αυτήν επικαλούμαι, αφού τόσα χρόνια σ' αυτήν τη γη πολλές φορές ένωσα ανυπεράσπιστος ως βρέφος. Ας μου δώσει η Παναγιά η Ανέμη, η Μεγαλόχαρη της Σαμοθράκης, σφρίγος στα δάχτυλα για να κρατήσω σταθερή την πένα μου, παρά τα ογδόντα χρόνια μου και τα ζιζάνια της μνήμης. Ας είναι δοξασμένο το όνομά της κι ας μου στέλνει άνεμο να μου στεγνώνει το μελάνι, όμως πιο πολύ να προσέχει εκεί στον παράδεισο τη μάνα μου, που σφαγιάστηκε άδικα ένα μεσημέρι στο κατώφλι του σπιτιού μας, τρία μίλια έξω από το οχυρωμένο Δορύλαιο. Για τη δεύτερη μάνα μου είναι νωρίς ακόμη να γράψω, νωρίς να το εξιστορήσω, αργά όμως για το φως της μέρας που φεύγει. Εξαιτίας της απέχθειάς μου προς το σκοτάδι, λατρεύω αυτά τα δυο μου λυχνάρια και δε χορταίνω να μυρίζω το λάδι της ελιάς που καίγεται. Πόσες άραγε νύχτες θα έχω ακόμη το φως του λαδιού στο τραπέζι; Μόνο η Μεγαλόχαρη των ανέμων γνωρίζει.

8. Νινία: τα κουκλάκια που παίζουν τα παιδιά.